

JUBILEUMTENTOONSTELLING

ROTTERDAM 1938.

A. C. — De schilderijtentoonstelling in 't Rotterdamsche Museum Boymans wordt aan gekondigd onder den naam „Meesterwerken uit vier Eeuwen, 1400-1800” en eindigt dus juist daar waar de Amsterdamsche expositie van Fransche kunst begint. Heeft deze laatste haar schatten vrijwel geheel uit buitenlandse musea en particuliere verzamelingen bijeengebracht, Boymans deed het uit ons eigen land, zoodat men hier werkelijk een jubileumtentoonstelling heeft, die laat zien wat particulieren, gedurende de veertig jaren van Koningin Wilhelmina's regeering, in Nederland op het gebied van schilderijen en teekeningen hebben verzameld. En het is een prachttentoonstelling geworden, waarmede de toegewijde directeur Hannema weer alle eer inlegt.

Wanneer we nu nog even denken aan de in onze bespreking geciteerde woorden uit de inleiding op den catalogus der Amsterdamsche expositie, dat namelijk pas de 19de eeuw de volle vrijheid en ontplooiing gaf aan de individualiteit der verschillende kunstenaars, dan moet men rondkijkende in de zalen en cabinetten van Boymans, toch wel tot de overtuiging komen, dat de schilders van vroegere eeuwen niet tegenstaande hun grootere gebondenheid — of misschien wel juist daar door — hun kunst tot zeker geen geringer hoogtepunten wisten op te heffen; en men beseft, dat het genie altijd en overal zegeviert.

De Rotterdamsche tentoonstelling omvat bijna vijfhonderd schilderijen en teekeningen in 21 zalen en zaaltjes; men vindt er werken uit de Nederlandsche en uit de Duitse school van de 15de en 16de eeuw, Italiaansche en Spaansche schilderijen, de meesters van onze Gouden Eeuw, teekeningen van Rembrandt en Rubens, Vlaamsche schilders uit de 17de eeuw, een groote reeks portretteekeningen en studiekoppen uit de verzameling van Frits Lugt, vier zalen met schilderijen en teekeningen uit het Frankrijk en Italië der 18de eeuw: te veel dus om er hier een ook maar bij benadering volledig overzicht van te kunnen geven. Liever dan ons aan een uiteraard vluchtige opsomming te wagen, wijzen wij dan ook op de werken die ons bij een rondwandeling door Boymans in het bijzonder hebben getroffen.

Is het noodig, den toekomstigen bezoeker van Boymans te wijzen op de pracht der meesters uit de 15de en 16de eeuw: Jan van Eyck, Jan Gossaert, Lucas van Leyden, Quinten Massys, Memling, Jan van Scorel uit ons land, Cranach, Duerer, Matthias Gruenewald, Stephan Lochner uit Duitschland, Botticelli, Gozzoli, Tintoretto en Greco uit het Zuiden? Men bekijke b.v. de Madonna in den Tuin, van den Brugschen meester, die door Friedlaender genoemd wordt, de „Meister mit dem gestickten Laub”, naar de behandeling van het loof dat op een weefsel gelijkt; en men bedenke dan, dat een entourage van duidelijk verwante peinture bij onzen tijdgenoot Wilink het morbide accent verscherpt, terwijl zij hier een vrome en aandachtige sfeer schept rond de ingetogen figuur der Madonna, die met onuitsprekelijke innigheid haar hand houdt rond het tengere lijfje van het Kind. In velerlei varianten keert bij deze meesters de voorstelling van de Madonna met het Kind terug: met een speelsch Kindje bij Quinten Massys, italianiseerend en minder devoot bij Adriaen Ysenbrant, als een wonderlijk ikoon bij Stefano di Giovanni da Verona. Hoe weinig de „gebondenheid” de groote meesters beperkte blijkt bij vergelijking van verwante religieuze voorstellingen, b.v. de Graflegging door Benozzo Gozzoli (gest. 1497) en de Christus aan het Kruis door Matthias Gruenewald (gest. 1528): het eerste een voorbeeld van volmaakte beheerschte, echt Italiaansche compositie, 't tweede van een adembeklemmende expressiviteit in kleur en vormgeving, het prototype van Servaes' indertijd geruchtmakende passieschilderingen. Tenslotte wijzen wij in deze categorie nog op de portretten; door alle eeuwen zijn kop en handen hier beslissend — zou het Mansportret van Jan Gossaert niet den hoogsten lauwer verdienen?

Onder de talrijke grooten onzer zeventiende eeuw komt Ferdinand Bol buitengewoon goed voor den dag met een Vrouwenportret, dat wij onder de beste stukken der tentoonstelling rekenen. Van Rembrandt ziet men naast eenige Bijbelsche tafereelen van prachtige beweging in de toch volkomen beheerschte compositie, een tweetal portretten; dat van Marten Looten is uit zijn betrekkelijk vroege periode, het tweede, Man met roode Muts, uit zijn allerlaatsten tijd, en het is of men aan alles, aan expressie, wijze van schildering, kleur enz. kan zien, dat tusschen beide doeken een heel menschenleven — en hoe bewogen en geschokt — heeft gelegen. Van de overige portrettisten derzelfde periode is Gerard Terborch zeer goed vertegenwoordigd: zijn De Brief is een juweeltje en het portret van den Spaanschen graaf is een meesterstukje van karakteriseering: men zie dat precieuzere en hautaine hoofd, dat als op een presenteerblaadje op den kraag ligt, waaronder het bovenlichaam eigenlijk alleen dient als een kostbaar voetstuk!

Onze schilders van de 17de eeuw hebben het landschap ontdekt; zij schilderen het landschap, vochtig en blond van toon; Herfend als een min of meer uitgewerkte entourage. Van Cuyper is er een prachtig Avondlandschap met koelen, van Philips Koninck een meesterlijk Vlaklandschap, dat invloed van Rembrandt verraadt, hetgeen ook het geval is met Adriaen van Ostade's zeer fijne Landschap met Boom. Maar de kroon spannen Jacob van Ruisdael, Salomon van Ruysdael en Hercules Seghers; de eerste met zijn wonderlijke Steenen Brug, waarin men de spanning van dramatiek en idyllischen vrede beluistert; de tweede met zijn Rivierlandschap, vochter en blond van toon; Hercules Seghers echter schied wel het grootste wonder met zijn Rivierdal, misschien, zooals de catalogus zegt, ergens in de Maasvallei, maar dat doet er niet toe, want het is een schepping zooals alleen een van de grootsten in begenadigde uren kan maken, zoo weidsch en verheven en tegelijk zoo intiem en dicht bij de menschen; want twee werelden schijnen elkander hier te ontmoeten: die van de eerste scheppingsdagen en die van Seghers' eeuw, en zij liggen naast en in elkaar, zooals het menschenleven ligt gebed in de eeuwigheid.

In verband met den vacantielijd zal de eerstvolgende aan Kunst en Cultuur gewijde rubriek niet vóór 1 September verschijnen.

Met enkele schilderstukken, maar steeds grandioos, is Rubens vertegenwoordigd, die met hoofd en schouder boven zijn Vlaamsche tijdgenooten uitsteekt, Brouwer en Jordaens inclus. Van Velasquez ziet men een meesterlijk Stilleven, met meer „ziel” dan de meeste Hollandsche stillevenen der 17de eeuw bij elkaar. Tintoretto en Titiaan boeien meer dan de iets te „charmante” Tiepolo. Onder de Franschen ligt Chardin ons het naast.

Maar wie ligt ons nader dan Johannes Vermeer van Delft?

Op de Vermeer-tentoonstelling, nu drie jaar geleden in Boymans gehouden, stond men in zwijgende bewondering voor zijn groote doek Christus in het Huis van Martha en Maria, maar op de huidige tentoonstelling wacht den bezoeker een nog edeler ontmoeting voor De Emmausgangers, een van Vermeers weinige religieuze schilderijen en thans voor goed bezit van het Rotterdamsche museum. Men kan de emotie begrijpen, die Dr. Bredius onderging, toen hem eerst onlangs dit doek ter expertise werd voorgelegd. „Het is een Vermeer!” riep hij uit, „en een van de allermooiste!”

Inderdaad, het is een meesterwerk, dat den beschouwer in den ban slaat van droefheid en vreugde beide. De beide leerlingen zitten aan den disch, de dienstmaagd zet een kan op tafel en Christus gaat het juist gebroken brood zegenen: het gebaar waaraan de leerlingen Hem herkennen. Links ziet men nog juist de lijst van het raam waardoor het licht valt. Op het witte tafellaken staan eenige glazen en tinnen borden. Dat is alles. En toch houdt men den adem in voor dit doek; omdat alles op het doek den adem inhoudt. Het is een moment van opperste spanning, waarin het wonder der Verrijzenis bevestigd zal worden; waarin de leerlingen plotseling moeten zien niet alleen door het breken des broods, maar ook uit iederen trek van den Meester, dat Hij het is, uit den doode verreezen. Ja, dit aanschijn is door den dood heengaan en heeft den dood overwonnen; het heeft al afscheid genomen van deze aarde om nog slechts voor korten tijd terug te komen en dan opnieuw en voor goed heen te gaan. Dat is de droefheid die men hier tranenzwaar voelt: droefheid om al het geieden leed en om het al te schielijk afscheid.

Alleen al om dit meesterwerk verzuime niemand, wanneer hij de kans heeft, de tentoonstelling in Boymans te bezoeken!

DE GOUDSCHE GLAZEN.

Blijft de Rotterdamsche expositie tot 15 October toegankelijk, die van de Goudsche Glazen (in Gouda natuurlijk) duurt maar tot 31 Augustus. Zij wordt gehouden in de groote St. Janskerk, die op zichzelf al een bezoek waard is om haar afmetingen — wat zou het een prachtige kathedraal kunnen worden voor den luister van onze godsdienst oefeningen — en haar orgel. Nu echter maken de gerestaureerde gebrandschilderde ramen met alwat ter nadere instructie van de bezoekers wordt tentoongesteld, een bezoek dubbel aanbevelenswaardig.

In totaal telt de kerk 69 vensters, waarvan de mooiste gemaakt zijn door de beroemde gebroeders Crabeth, wier geslacht waarschijnlijk afkomstig is uit Rijssel. Allerlei andere steden en aanzienlijke personen hebben in de 16de eeuw op hun kosten die kostelijke ramen aan de kerk geschonken en daar vaak de schenkers zelf op de vensters zijn afgebeeld, bezitten deze naast hun aesthetische ook een groote historische waarde. Zoo ziet men b.v. afbeeldingen van Philips II en Mary Tudor, Margaretha van Parma en Prins Willem van Oranje.

Behalve de ramen telt de catalogus nog eenige honderden nummers van wat er verder tentoongesteld is: teekeningen, photo's, boekwerken, schilderijen, oude requesten en resoluties, brieven en rekeningen, kaarten en gravures: alles om het ontstaan en de geschiedenis der ramen toe te lichten.

Wie de tentoonstelling bezoekt verzuime niet in de afzonderlijke kapel de 7 glasvensters te bekijken, die waarschijnlijk in 1580 uit het Goudsche klooster der Regulieren van Steijn naar de St. Jan werden overgebracht. Niet de voorstellingen uit de Passie enz. lijken ons hier het belangwekkendst, maar de afbeeldingen van bisschop, priors en nonnen, die langs den benedenkant loopen. En het is aardig te bedenken, dat deze ramen afkomstig zijn uit het klooster waarin Erasmus zijn jonge jaren doorbracht. De onlangs overleden Goudsche medicus Hoffman heeft een studie gewijd aan de zeven glasvensters van Steyn; toevallig begint zijn zoon Willem Hoffman in het Julinummer van „Aristo-” de publicatie van een spel in drie tafereelen getiteld „Erasmus' Vlucht” en spelend in Steyn en Gouda.

Vraagt men ons, of degene, die de ramen van Chartres of Bourges heeft gezien, in Gouda nog iets kan bewonderen, dan zouden wij met een onderscheiding moeten antwoorden. In de Fransche ramen domineert de kleur en komt de voorstelling op den achtergrond, in de Goudsche speelt de voorstelling een veel groter rol; maar welke betekenis de kleur in de voorstelling kan hebben, dat kan men alleen door een bezoek aan de Goudsche kerk inzien.



Die heeft den tijd...

Als u soms eens teveel haast hebt om uw beurt af te wachten bij een kruispunt, dan is 't een prettige zekerheid, dat er een andere wagen voor u klaar staat, die steeds den tijd heeft en altijd rustig zijn beurt afwacht.....

